

11 EYLÜL OLAYLARI SONRASI ABD-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ: İSTİLADAN İŞBİRLİĞİNE

Gül Seda ACET*

Fazlı DOĞAN**

ÖZET

Bu çalışma, 9/11 olaylarından en çok etkilenen ülke olan Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde ABD'nin rolünü ele almaktadır. 9/11 olaylarının doğrudan sorumlusu Afganistan olmamasına rağmen ABD ve müttefiklerinin Afganistan'a yaptığı müdahale meşru olarak görülmektedir. ABD müdahale sırasında ve sonrasında Afganistan için öngördüğü inşa sürecini yürütmek noktasında ise başarısız olmuştur. Afganistan-ABD ilişkileri 9/11 sonrası işgal ve işbirliği sürecinde asimetrik olarak ABD'nin üstün olduğu bir ilişki modelidir. Bu çalışma ABD-Afganistan ilişkilerinin 9/11 sonrası sürecini üç bölümde tartışmaktadır. Birinci bölümde Amerikan müdahalesi ve bu müdahalenin uluslararası meşruiyeti ele alınmıştır. İkinci bölümde Afganistan'ın yeniden inşası için atılan adımlar ve Afganistan siyasi yapısı işlenmiştir. Üçüncü bölümde ise, 9/11 sonrası yeniden inşa sürecinde ABD'nin etkinliği Bush ve Obama dönemleri özelinde tartışılmıştır. Sonuç olarak da Afganistan konusunda ABD ve müttefiklerinin vaat ettikleriyle gerçekleşen durum arasındaki açık değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: 9/11 Olayları, Meşruiyet, Devlet İnşası, ABD, Afganistan

JEL kodları: F51, F53, F59

*Gaziosmanpaşa Üniversitesi Zile MYO Öğretim Görevlisi, seda.acet@gop.edu.tr; sedaacet@hotmail.com

**Selçuk Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi Dr., fdogan@selcuk.edu.tr; fazli07@gmail.com

US-AFGHANISTAN RELATIONS AFTER 9/11: FROM OCCUPATION TO COOPERATION

Abstract

This study argues that the most influential actor in Afghanistan most affected country by the 9/11 attacks, and its political reconstruction process is the United States. Even though Afghanistan was not directly responsible for the attacks in 9/11, the intervention of the US and her allies to Afghanistan has been considered legitimate. The US has failed to ensure the improvements promised during and after the intervention for Afghanistan. The US-Afghanistan relations are an asymmetrical relationship which the US is naturally superior in the post-9/11. This study deals with the post-9/11 period of the US-Afghan relations in three parts. In the first part, the American intervention and the question of international legitimacy of this intervention are discussed. In the second part, the political structure and the steps taken for reconstruction of Afghanistan are analyzed. In the third part, the effectiveness of the US in the reconstruction process after 9/11 has been discussed in the periods of Bush and Obama administrations. In conclusion, the gap between current situation in Afghanistan and the promises of the US and her allies is discussed.

Key Words: 9/11 Attacks, Legitimacy, State Building, USA, Afghanistan

JEL Codes: F51, F53, F59

GİRİŞ: 11 EYLÜL OLAYLARI ve ABD'İN TEPKİSİ

11 Eylül Olayları (9/11) son dönemlerin uluslararası ilişkiler teorik veya pratik yazınında temel değişim noktalarından birisi olarak görülmektedir. Gerçekten de Camilleri'nin ifadesi ile 9/11, önemli bir değişim işareti olarak uluslararası ilişkilerin gramerini değiştiren (Camilleri, 2008: 38-42) olaylardan birisidir. Pratik anlamda 9/11 olaylarından en çok ve yıkıcı şekilde etkilenen ülke Afganistan olmuştur. Afganistan 9/11 olaylarından sorumlu tutularak kısa süre sonra işgale uğramış ve Afganistan'da yeni bir devlet modeli işgalci güçler tarafından inşa edilmeye başlanmıştır.

9/11 olayları (11 Eylül 2001'de gerçekleşmiş) tarihte görülen en büyük terörist saldırılarından birisi¹ olarak kabul edilmektedir. Bu terör saldırıları sadece hedef alınan ABD ve onun sembollerini değil fakat aynı zamanda bütün dünyayı etkileyen sonuçlar doğurmuştur. ABD Başkanı George W. Bush, saldırılardan dört gün sonra 15 Eylül 2001 tarihinde yaptığı "ulusa sesleniş" (CNN, 2001b) konuşmasında, "savaşta, teröristler tarafından Amerika'ya karşı açılmış bir savaş var ve buna cevap vereceğiz. Bunları kimlerin yaptığını bulacağız ve onları saklandıkları yerden çıkartarak adalete teslim edeceğiz" (BBC, 2011) diyerek terörizme karşı küresel bir propaganda yapmaya başlamıştır. Bush'un çağrısı ve propagandası uluslararası toplum nezdinde de taraf toplamaya başlamıştır. Bush, 20 Eylül 2001'de araştırmalar sonucunda saldırıların faili olarak Usame Bin Ladin'in liderliğindeki El-Kaide terör örgütünü göstermiş ve bunun için yeterli kanıtlarının olduğunu açıklamıştır (Woodward, 2005: 220). Bush aynı zamanda söz konusu konuşmasında Afganistan'daki Taliban rejiminin El-Kaide'yi desteklediğini açıklayarak hedefi de işaret etmiştir (Whitehouse, 2017).

¹ Boston'dan havalanıp 81 yolcu ve 11 mürettebatı ile Los Angeles'a gitmekte olan Amerikan Airlines'a ait Boeing 767 tipi bir yolcu uçağı kaçırılmıştır. Hava korsanları, kaçırılan uçakla New York, Manattan'da Dünya Ticaret Merkezinin ikiz kulelerinden kuzey kulesine çarparak saldırı başlatmışlardır. 10 dakika sonra, 58 yolcu ve 6 mürettebatı ile Washington'dan Los Angeles'a giderken kaçırılan yine Amerikan Airlines'a ait Boeing 757 tipi ikinci bir uçak hava korsanları tarafından Dünya Ticaret Merkezi'nin diğer kulesine çakılmıştır. Her iki kule de birbiri ardına çökmüştür. 59 yolcu ve 9 mürettebatı ile yine Boston-Los Angeles'a giderken kaçırılan yine Amerikan Airlines'a ait Boeing 767 tipi üçüncü bir uçak, Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı merkezi Pentagon'a çakılmış bina kısmen çökmüştür. 38 yolcu ve 7 mürettebatıyla New York – San Francisco seferini yaparken kaçırılan United Airlines'a ait Boeing 757 tipi dördüncü bir uçak, Pennsylvania'nın Pitsburg kenti yakınlarında düşmüştür (CNN, 2001a).

Bush 20 Eylül'de Kongre'de yaptığı konuşmasında, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni açıklamıştır. Ulusal Güvenlik Stratejisi çerçevesinde; ABD'nin amaçlarını, terörizm ve diktatörlükle mücadele ederek barışı sağlamak, büyük güçler arası iyi ilişkiler kurmak, dünyanın her yerindeki özgür ve açık toplumları destekleyerek yaygınlaştırmak olarak belirlenmiştir (Ward, 2006: 79). Gerek bu strateji gerekse uluslararası toplumdan aldığı destek ile ABD, 9/11'in hemen ardından çok taraflı bir savaş hedefi belirlemeye de başlamıştır (Bell, 2002: 52). Zaten gereken destek gelmese de Bush doktrini olarak da bilinen önleyici savaş ile tek taraflı girişimlerden de kaçınılmayacağı ilan edilmiştir. "Düşmana ilk saldırı için izin veremeyiz" üzerine kurulu bu önleyici strateji gerektiğinde Amerikan üstünlüğü ile sağlanacaktır. Bush samimi bir şekilde ne söylemiş ve iddia etmişse diplomasi ve kibarlığa gerek görmeden uygulamaya koymuştur (Gaddis, 2002: 51-54).

Bu çalışmada giriş bölümünde 9/11'in ilk aşamada nasıl bir etki bıraktığı ve Amerikan tepkisinin ne olduğu kısaca ortaya konduktan sonra, birinci başlık altında Afganistan'a müdahale süreci ve müdahalenin meşruiyeti tartışılmıştır. İkinci olarak Afganistan işgal edildikten sonra Afganistan'ın yeniden inşa süreci tartışılmaktadır. Bu bağlamda yeni Afganistan anayasası ve siyasi yapısı kısaca değerlendirilmektedir. Üçüncü olarak ilk iki bölümü de göz önüne alarak Afganistan siyasi yapısında ABD'nin belirleyici rolü Bush ve Obama dönemi bağlamında tartışılmaktadır. Bu çalışmanın elde ettiği genel sonuca göre 9/11'in en büyük zararı Afganistan üzerine olmuştur. ABD yeni Afganistan'ın siyasal yapısı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

1. AFGANİSTAN'A AMERİKAN MÜDAHALESİ ve MÜDAHALENİN ULUSLARARASI MEŞRUIYETİ

Bush 9/11 saldırılarının hemen ertesinde *BM kuruluş amacına hizmet mi edecek, yoksa devre dışı kalacak?*(Falk, 2003: 596)diyerek Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni (BMGK) göreve çağırmıştır. Nitekim aynı gün içinde BMGK'da 1368 sayılı karar (BM, 2017: S/RES/1368) alınmıştır. Bu karar, 11 Eylül terör saldırılarını ağır bir şekilde kınamış ve bu olayların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca terörist saldırıları ve saldırıların faillerini, organizatörlerini, sponsorlarını ve yardım eden ve destekleyenlerinden hesap sormak için tüm devletleri acilen birlikte çalışmaya davet etmiştir. Bu bağlamda Güvenlik Konseyinin 1999 tarihli 1269 sayılı (BM, 2017: S/RES/1269), uluslararası teröre karşı işbirliğini artırma kararının uygulanması da dâhil olmak üzere terör eylemlerini önlemek ve bastırmak için uluslararası topluma çabalarını iki katına çıkarmayı tavsiye etmiştir. 1368 sayılı karar BM Şartı 51. Maddenin öngördüğü meşru müdafaa hakkına gönderme yapmış olması bakımından da oldukça önemli görülmektedir.

BMGK'nın 1368 sayılı kararında, BM Şartı'nın 39.Maddesine istinaden kendisine verilen yetkiyi kullanıp terörist saldırıları kınayarak, bu saldırıların uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu tespitini yaptığı görülmektedir. Ancak BM Şartının 40, 41 ve 42. Maddelerine yani tedbirlere dair herhangi bir unsura rastlanmamaktadır. 1368 sayılı karar, terörizme karşı meşru savunma hakkı temelinde güç kullanılabileceğine dair siyasal nitelikli bir desteği temsil etmekle birlikte, hukuken ABD'ye güç kullanma yetkisi vermemekte veya meşru savunma hakkının koşullarının yerine gelip gelmediği konusunda somut bir saptamada bulunmamaktadır.

1368 sayılı kararın ardından BMGK'da 2001 tarihli 1373 sayılı karar (BM, 2017: S/RES/1373) alınmıştır. Bu karar da saldırıları kınamış; saldırıların uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturduğunu belirtmiştir. 1373 sayılı karar devletlere terörizmle mücadelede işbirliği yapma çağrısında bulunmakta ve onlardan teröre karşıyürürlükte olan uluslararası anlaşmalara taraf

olmalarını istemektedir. 1373 sayılı karar 1368 sayılı kararda yer alan meşru müdafaa hakkını ve terör eylemleri nedeniyle uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlere karşı tüm yollarla mücadele edilmesi gereğini teyit etmiştir. Bu kararla Konsey uluslararası terörizmle mücadele için gerekli adım ve stratejileri de kabul etmiştir. Askeri güç kullanma konusunda açık bir hüküm olmasa da 1373 sayılı karar, Güvenlik Konseyi'nin kararın uygulanması için "gereken her türlü tedbiri alacağı" yönündeki açıklamasıyla sona ermektedir.

BMGK'nın 9/11 ile ilgili olarak 12 Eylül 2001'de 1368 ve 28 Eylül 2001'de 1373 sayılı kararları, terörizmin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu ve saldırıya uğrayan ABD'nin doğal meşru müdafaa hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Bu kararlarda ABD ve müttefiklerinin terörizmle mücadele için askeri güç kullanabileceği yönünde bir hüküm ve ABD ve müttefiklerine verilen herhangi bir yetkilendirme bulunmamaktadır (Kiris, 2001). Diğer taraftan kararlar, ABD'nin meşru müdafaa hakkını kullanırken alacağı önlemlerin boyutuna ve şekline dair bir sınırlama da getirmemektedir. Bu bakımdan ABD Afganistan operasyonuna meşruiyet kazandırmak için BM Şartı'nın 51. Maddesi ve BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1368 ve 1373 sayılı kararları da arkasına alarak hareket etme yolunu kullanmıştır. Bu verilerden hareketle ABD'nin Afganistan müdahalesi için meşruiyet sağladığı söylenebilir.

Hukuksal meşruiyet sağlandıktan sonra pratik aşama için Bush 7 Ekim 2001'deki konuşmasında (Whitehouse, 2017a), saldırıların faili olarak El-Kaide'nin görüldüğünü belirtmiştir. Ek olarak Afganistan'daki Taliban yönetiminden El-Kaide üyelerinin ve ülkede saklanan tüm teröristlerin teslim edilmesini; terör kamplarının kapatılmasının talep edildiğini ancak bu talebin karşılanmadığını ve bu nedenle de Taliban rejiminin askeri tesislerinin bombalanmaya başladığını söylemiştir.

ABD'nin BM Büyükelçisi John Negroponte 7 Ekim 2001'de BMGK'ya sunduğu mektupta atılan adımlara ilişkin bildirimde bulunmuştur. Bu bağlamda 9/11'in sorumlusu olarak görülen El-Kaide örgütünün tehditlerinin devam ediyor olmasının Taliban rejiminin Afganistan'ı bu örgüte harekât üssü olarak kullandırmasıyla mümkün olduğu vurgulanmıştır. ABD'nin ve uluslararası toplumun tüm çabalarına karşın, Taliban rejimi politikasını değiştirmeyi reddetmiştir (Örnek, 2012: 118). Bunun üzerine, ABD ve İngiltere BM Şartı'nın 51. Maddesine uygun bir şekilde bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkını kullandıklarını BMGK'ya bildirmişlerdir (Topal, 2005: 241). Aynı gün ABD liderliğinde ve İngiltere'nin desteği ile El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'in saklandığı Afganistan'a karşı "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" (*Enduring Freedom Operation*) adı verilen hava operasyonları başlatılmıştır (globalsecurity, 2017).

Başlayan operasyonlar üzerine BMGK 1378 sayılı kararı (BM, 2017: S/RES/1378) almıştır. 1378 sayılı karar, Taliban yönetimindeki Afganistan'ın terör örgütü El-Kaide tarafından bir üs olarak kullanıldığı ve terörün Afganistan tarafından desteklendiği belirtilmiştir. Ayrıca Afganistan'da ciddi insan hakları ihlallerinin olduğu da vurgulanmış, Afgan halkının yeni bir hükümet isteğinde olduğu belirtilmiş ve halkın talebini gerçekleştirmek için işbirliği gerektiği saptanmıştır. Daha sonra, BMGK 1383 sayılı karar (BM, 2017: S/RES/1383) ile Afganistan'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün koruma altında olduğu ve Afgan halkının kendi siyasi geleceğini belirlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Afgan halkının insan hakları konusunda sıkıntı yaşadığı ve uluslararası işbirliği ile Afgan halkının bulunduğu kötü durumdan kurtarılması ve Afganistan'ın bir terör üssü olmasının engellenmesi gerektiği belirtilmiştir.

1386 sayılı kararda (BM, 2017: S/RES/1386) ise, Afgan halkının özgür bir şekilde yaşama ve kendi yönetimini belirleme hakkına sahip olduğu ve bunu sağlamak için bütün ülkelere görev düştüğü

belirtilmiştir. 1386 sayılı kararda, Afgan Geçiş Otoritesine yardımcı olmak üzere 6 ay süreyle Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (*International Security Assistance Force (ISAF)*) kurulması öngörülmüştür. ISAF'a NATO üyesi devletlerin personel ve teçhizat yardımında bulunması talep edilmiştir. ISAF'ın görev ve yetkileri ise şu şekilde belirtilmiştir: Kabil'de ve tüm Afganistan çapında güvenliğin sağlanmasında Afganistan Geçiş Hükümetine yardımcı olmak, Hükümet kurumlarının geliştirilmesine ve hükümet otoritesinin tüm ülke çapında genişletilmesine katkıda bulunmak, yeniden yapılandırma ve insani yardım çalışmalarına destek olmak. BMGK'nın yetkisini kabul ettiği ISAF NATO komutasında görevlerine devam etmiştir.

BM dışında ABD, 9/11 sonrası girişimleri için NATO nezdinde de meşruiyet ve destek sağlamıştır. 9/11 saldırılarının ardından ABD yönetiminin ortaya koyduğu kanıtları yeterli gören NATO, "Bu saldırının Amerika Birleşik Devletleri dışından yönlendirildiği belirlendiği takdirde" saldırının ittifakın kurucu anlaşması olan Washington Antlaşması'nın 5. Maddesi² kapsamında ele alınacağına karar vermiştir. 2 Ekim'de ABD'li yetkililerin NATO üyelerine verdikleri brifingden sonra saldırının dışarıdan yöneltildiği şartının gerçekleşmiş olduğuna karar verilmiştir. Böylece NATO'nun "taahhüt maddesi" işletilmiş oldu (Gorka, 2006). Bu madde herhangi bir NATO üyesine yapılacak saldırının tüm üyelere yapılmış bir saldırı olarak algılanacağını belirtiyor, diğer yandan da bütün üyelerin "derhal harekete geçerek saldırılan taraf veya taraflara gerekli yardım" yapma koşulunu getiriyor. Böylece 5. Maddenin işletilmesi ile 9/11 terörist saldırıları tüm NATO üyesi ülkelere yapılmış sayılmıştır (NATO, 2001). Zaten fiiliyatta da Afganistan Operasyonuna birçok NATO üyesi devlet, askeri ve tıbbi yardımlar başta olmak üzere her türlü desteği sağlamıştır (Özkan, 2002: 248). NATO böylece terörizmle mücadele konusunda da yeni bir rol üstlenmeye başlamıştır (Özlük ve Özlük, 2014: 2015).

ABD ve müttefiklerinin Afganistan müdahalesi için meşruiyet sağlayıp sağlamadığı konusu çok boyutlu olarak tartışılmaya devam etmektedir. Uluslararası hukuka göre BMGK kararı ve meşru müdafaa dışında başka herhangi bir nedenle kuvvet kullanmak yasaktır. Bu bağlamda ABD Afganistan'a yaptığı müdahaleyi meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır. Ancak koşullara bakıldığı zaman ABD bu hakkını saldırıyı yapan bir devlete değil El-Kaide liderini barındırdığını veya desteklediğini iddia ettiği bir ülkeye karşı kullanmıştır. Bu durum da 51. Maddenin geniş bir yorumu olarak görülebilir. ABD BMGK'nın doğrudan yetkilendirmesini istemek yerine 1368 ve 1373 sayılı kararlarda belirtilen "meşru müdafaa" hakkı çerçevesinde hareket etmiştir. ABD'nin Afganistan'a yaptığı müdahalenin meşru müdafaa kapsamına girip girmediği sorusu bu noktada önemlidir. ABD'nin Afganistan'a düzenlediği müdahalenin haklı bir meşru savunma uygulaması olarak görülebilmesi için silahlı saldırı, aciliyet, gereklilik ve orantılılık koşullarının (Saydam, 2010: 72) ne derecede gerçekleştiği tartışmalı bir meseledir. Özellikle daha sonraki dönemde ABD'nin diğer girişimleri meşruiyet tartışmalarını daha anlamlı kılmaktadır.

²NATO Antlaşması 5. Madde: "Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yönetilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanıyan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırının ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verecektir." Bakınız: NATO, "The North Atlantic Treaty", http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm, (10.01.2017)

2. AFGANİSTAN'IN YENİDEN İNŞASI ve ABD

ABD'nin Afganistan operasyonuna İngiltere'nin dışında birçok ülke de destek vermiştir. Koalisyon Güçleri yaptıkları operasyonlar neticesinde Taliban rejimini devirmiş ve ülkenin yeniden inşa edilme sürecini başlatmıştır (Yegin, 2015: 31). Bu aynı zamanda uluslararası müdahalenin genişleyen hedeflerine uygun olarak devlet inşası projesini yeniden gündeme taşımıştır (Peker, 2012: 90-91). Afganistan'daki müdahale öncesi işleyen devlet yapısı başarısız devlet olarak tanımlanan niteliklere uymaktadır. Müdahale sonrası ABD öncülüğünde, bir başka örneğinin daha sonra Irak'ta (Doğan, 2016) görüldüğü üzere, dış müdahale ile devlet inşası aşamasına geçilmiştir.

Afganistan'ın yeniden inşa edilmesi için ilk olarak müdahalenin başlamasından kısa bir süre sonra Kabil, Taliban'ın geri çekilmesiyle 14 Kasım 2001'de ele geçirilmiştir. Kısa süre sonra da Taliban'ın bütün Afganistan'dan temizlenmesi de yıkılış sürecine girdiği kabul edilmiştir. Taliban rejiminin yıkıldığı kabul edilerek 27 Kasım 2001'de Almanya'nın Bonn kentinde BM öncülüğünde 14 gün süren ve Taliban sonrası kurulacak hükümete dair yol haritasını belirlemeyi amaçlayan bir konferans düzenlenmiştir (BM, 2017).

Konferansın sonunda, 5 Aralık 2001'de Bonn Anlaşması (AfghanistanEmbassy, 2017) imzalanmıştır. Bonn Anlaşması'nın çıkış noktası Afganistan'da güvenliğin devlet merkezli bir yol haritası ile tesis edilebileceğidir (Goodhand, 2004: 170). Bir grup önde gelen Afgan liderle karşılıklı görüşmeler sonunda imzalanan bu anlaşma, Afganistan'ın "ulusal uzlaşmacı bir hükümet ile yönetilmesi gerektiği, kalıcı bir barış, istikrar ve insan haklarına saygılı bir devlet" olması yönünde rehberlik edecek bir gündem tasarlamak üzere hazırlanmıştır. Bu anlaşma sayesinde Afgan gruplarla geçici hükümet konusunda anlaşılmıştır. Bonn Anlaşması, halkın katılımı ile yeni bir anayasa hazırlamak üzere kurulan Anayasa Komisyonu başta olmak üzere yeni siyasi ve sivil kurumların oluşmaya başlamasına zemin hazırlamıştır (BM, 2017). Ayrıca devlet inşası sürecinde Afganistan'da doğabilecek bir otorite boşluğuna karşı güvenliği sağlamak ve ülkenin askeri, idari ve hukuki alanda yeniden yapılanmasına destek olmak bağlamında en önemli görev ISAF'a (Aljazeera, 2017) ait olmuştur. Bonn Konferansı ile elde edilen sonuçlar BMGK'nın 1386 sayılı kararıyla (BM, 2017: S/RES/1386) da onaylanmıştır.

2002 yılında BMGK'nın 1453 sayılı kararıyla (BM, 2017: S/RES/1453) Afganistan ve komşu ülkeler arasında "İyi Komşuluk İlişkileri Konusunda Kabil Beyannamesi" kısaca "Kabil Deklarasyonu" imzalanmıştır. Bu deklarasyon ile başta Pakistan olmak üzere, bölge ülkeleri (Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, İran, Pakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti) Karzai'yi desteklemiş ve yeniden inşa sürecinde Afganistan'a yardım ve borç vererek (560 milyon \$ civarı), inşa sürecine de destek vermiştir (Gökırmak, 2011: 18). Bu deklarasyon ile Afganistan'ın yeni hükümetinin komşu devletlerle ilişkilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Afganistan'ın yeniden inşa sürecinin ekonomik boyutu Tokyo Konferansı ile ele alınmıştır. Ocak 2002'de Tokyo'da yapılan Afganistan'ın İmarına Destek Konulu Uluslararası Konferans ile imar çalışmaları görüşülmüş ve netleştirilmiştir. Buna göre, Afgan Geçici Yönetimi, memur maaşlarının ödenmesini, başta kız çocuklarına yönelik olmak üzere eğitimi, sağlığı, yol-elektrik-iletişim altyapısının imarını, ekonomik sistemin yapılandırılmasını ve tarımı ülkelerinin imarında öncelikli alanlar olarak belirlemiştir. Tokyo'da öngörülen sivil yardımlar ve Mayıs ayında Chicago'da NATO zirvesinde Afganistan silahlı kuvvetlerine yapılması planlanan 4,1 milyar dolarlık yardımla (BBC, 2012) ekonomik, sosyal ve güvenlik bağlamında inşa sürecine katkı sağlaması beklenmiştir.

ABD Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde askeri anlamda da ülkede varlığına devam etmiştir. ABD aynı zamanda BM tarafından görevlendirilen NATO'ya bağlı ISAF'ın da başlangıçta liderliğini üstlenmiştir. Aralık 2014'de ISAF'ın görevinin sona ermesi ile Afganistan'da güvenlik sorumluluğu Afgan Ulusal Savunma ve Güvenlik Güçleri'ne (ANDSF) devredilmiştir. ISAF'ın görevinin son bulmasının ardından Afganistan'da NATO tarafından "Kararlı Destek Misyonu (Resolute Support Mission)" oluşturulmuştur. Kararlı Destek Misyununun temel görevleri ise Afgan Güvenlik Güçleri'ne eğitim, danışmanlık ve yardım sağlamaktır. Bu noktada başta ABD olmak üzere çok sayıda NATO üyesi devlet bu misyona destek olmaktadır (state.gov, 2017). ISAF'ın görevi sona erse de ABD Kararlı Destek Misyonu sayesinde bölgedeki askeri varlığına devam edebilecektir.

ABD'nin yeniden inşa sürecinde ekonomik anlamda da Afganistan'a önemli bir katkısı olmuştur. Öyle ki 2016'da Bürükselde düzenlenen Afganistan ile ilgili toplantıda başta ABD olmak üzere diğer ülkeler 2020 yılına kadar yaklaşık 15 milyar dolarlık destek verme konusunda uzlaşmışlardır. Bu yardımların kullanım alanları ise, kalkınma ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek, sivil kurumların kapasitesini geliştirmek, adalet sisteminin performansını iyileştirmek ve hükümetin sağlık, eğitim ve kadın hakları alanlarındaki son on yılda elde edilen kazanımları korumasına ve iyileştirmesine yardımcı olmak gibi insani amaçlar şeklinde belirlenmiştir (state.gov, 2017).

2.1. Yeni Afganistan Anayasası

Anayasa yapımı devlet inşasının çok önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Afganistan konusunda bu ihtiyaç zaten ilk konferansta konu edilmiştir. Zira Bonn Anlaşması, halkın katılımı ile yeni bir anayasa hazırlamak üzere kurulan Anayasa Komisyonu ile Afganistan'da yasal bir sistem kurulmasına ilişkin çerçeve belirlemiştir (BM, 2017). ABD önderliğinde Uluslararası toplum Afganistan'da güvenlik ile ilgili sorumluluklarının yanında hükümete otorite sağlaması için de destek vermeye çalışmıştır. Anayasa Komisyonu'nun çalışmaları ile yeni anayasa 2003 yılında hazırlanmış çeşitli revizyonlar ile 2004 yılında ortaya çıkmıştır (CIA, 2017). 2004 yılında Afganistan'da yüzlerce yıllık bir geleneğin ürünü olarak "büyük şura" anlamına gelen, aşiretlerin temsilcilerinden oluşan ve bir nevi aşiretler meclisi olarak tanımlanan 1.500 kişilik Loya Jirga/Cirga ülkenin yeni anayasasını kabul etmiştir (Sasaoğlu, 2014: 2). Yeni Afgan anayasası Loya Jirga tarafından 8 Ocak 2004 tarihinde onaylanmış ve 16 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir (DEİK, 2011: 3). 2020 yılına kadar da anayasa değişikliği yasaklanmıştır (CIA, 2017).

Yeni anayasa ile oluşturulan Afganistan'ın yeni siyasi sistemi doğrudan halk tarafından seçilmiş bir cumhurbaşkanı, iki cumhurbaşkanı yardımcısı, iki meclisli ve bağımsız bir yargıya sahip olan başkanlık sistemidir. Cumhurbaşkanı hem devlet hem de hükümet başkanıdır (Thier, 2006: 571). Afganistan anayasası yetkileri oldukça fazla bir cumhurbaşkanlığı makamı oluşturmuştur ve merkezi hükümetin gücünü oldukça arttırmıştır. Afganistan'daki kırılğan siyasi yapı, ülkedeki istikrarı en üst düzeye çıkarılması gerekliliğini ortaya çıkarmış ve hazırlanan bu anayasa ülkede çatışma eğilimini ve gayri meşru yollarla iktidarı ele geçirme riskini azaltmayı amaçlamıştır (Thier, 2006: 574).

Oldukça merkezi bir devlet kurmayı amaçlayan Afgan anayasasının³ kabulünün ardından BM'nin yardımıyla Afganistan'daki ilk serbest seçimler 9 Ekim 2004 tarihinde gerçekleştirilmiş olup, Afganistan İslami Geçiş Devleti Başkanlığına %55,4 oy ile (Katzman, 2015: 1) Hamid Karzai seçilmiştir. Parlamento seçimleri 18 Eylül 2005 tarihinde gerçekleştirilmiş ve seçimler sonucunda 249

³Afganistan Anayasasının 64. maddesi uyarınca cumhurbaşkanı, tüm bakanlar, genel sekreter, Merkez Bankası, Ulusal Güvenlik, hâkimler, silahlı kuvvetler, polis ve ulusal Güvenlik Kurumu ve diğer yüksek rütbeli görevlilerin başıdır.

sandalyeli ulusal meclis (Volesi Jirga) ve 102 sandalyeden oluşan senato ile iki meclisli bir parlamento (MeşranoJirga) oluşmuştur (DEİK, 2011: 3).

2.2. Afganistan'ın Siyasi Yapısı

Afganistan Başkanlık sistemiyle idare edilmektedir (CIA, 2017).Afganistan İslam Cumhuriyeti üniter bir yapıya sahiptir. 34 ilden ve 400 civarında ilçeden oluşmaktadır. Vali ve kaymakamlar merkezi hükümet tarafından atanmaktadır. Yerleşim birimlerinde düzenli belediye örgütleri olmamakla birlikte, bazı büyük illerde mevcut bulunan belediye başkanları da merkezi hükümet tarafından atanmıştır.

Afganistan'da Parlamento seçimleri 18 Eylül 2005 tarihinde gerçekleştirilmiş ve seçimler sonucunda 249 sandalyeli ulusal meclis (Volesi Jirga) ile 102 sandalyeden oluşan senatolu iki meclisli bir parlamento (MeşranoJirga) oluşmuştur. Afgan Meclisi 19 Aralık 2006 tarihinde resmen açılmıştır (DEİK, 2011: 3).Ülkede kadınların yönetime katılımının sağlanması açısından alt meclisin 68 sandalyesi her bölgeden en çok oyu alacak olan kadınlara ayrılmıştır. 102 sandalyeli Senato (MeşranoJirga)'nın üçte biri ülkede bulunan 34 İl Meclisi üyeleri arasından, üçte biri İlçe Genel Meclisi üyeleri arasından geriye kalan üçte biri ise cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Ulusal meclis doğrudan seçimler ve beş yıllık süreyle seçilirken senato olarak veya yaşlılar heyeti olarak da görülebilecek olan üst meclisin 102 üyesi farklı süreli ve kategoride belirlenmektedir. Örneğin 34 üyesi 3 yıllığına 34 üyesi 4 yıllığına, 17'si kadınlara, 2'si özürülere 2'si göçebe bir toplum için kotalı ve beş yıllığına seçilmektedir (CIA, 2017).

Anayasaya göre “Şura-ye Milli” (Ulusal/Milli Meclis) halkın iradesinin temsili olarak en üst yasama organıdır. Çıkarılan yasalar Cumhurbaşkanı'nın onayına sunulur. Cumhurbaşkanı onaylayınca yürürlüğe girer.Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin yürütme erkinin başında Cumhurbaşkanı makamı bulunmaktadır (Karaağaçlı, 2009).Afgan anayasası güçlü bir cumhurbaşkanlığı makamı öngörmektedir. Halkoyuyla seçilen cumhurbaşkanı, hükümeti kurma ve hükümete başkanlık etme hakkına sahiptir. Cumhurbaşkanı'nın önemli anayasal yetkileri olmasına rağmen iki meclisli parlamentonun onu denetleme ve engellemeye yönelik hakları ve yetkileri de bulunmaktadır (DEİK, 2011: 3).

3. AFGANİSTAN SİYASİ YAPISINDA ABD'NİN BELİRLEYİCİ ROLÜ

3.1. Bush Dönemi

9/11 sonrası gerek müdahale gerekse Afganistan'ın yeniden inşası aşamasında en belirleyici aktör ABD olmuştur. Afganistan siyasi yapısının şekillenmesinde ve gelişmesinde etkin olmak ABD için sadece terörle mücadele için demokratik bir devlet daha kazanma amacının çok ötesindedir. Mackenzie'ye(2001: 97-100) göre, ABD'nin Afganistan'ı işgal etme ve devlet inşası noktasında etkili olma amaçları: Rusya, Çin, Hindistan ve Pakistan gibi bölgesel güçlerin kontrol altında tutulmasını sağlamak, Orta Asya pazarına ve kaynaklarına erişebilmek ve terörle-İslami köktendincilikle mücadele etmek ve bölgesel istikrarı kendi istediği gibi sağlamak.ABD bu amaçlar doğrultusunda müdahale sonrası Afganistan'ın yeniden yapılanmasının her aşamasında etkili olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

9/11 sonrası ABD Kabil'de kurulacak hükümetlerin ABD yanlısı politik seçkinlerden oluşmasını istemiştir. Çünkü ABD demokratik alan açmanın Afganistan ve bölge için barış ve istikrar sağlayabileceğine inanmıştır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, 2001'deki bir konuşmasında Afganistan'da demokratik bir devlet kurmanın ABD çıkarlarının bir parçası olduğunu ve bunun için de Taliban rejiminin ortadan kaldırılıp ABD güdümünde bir hükümet kurulması

gerektiğini ifade etmiştir. Aslında Bush yönetimi Afgan halkına ülkeyi yeniden inşa etmek için tarihteki Marshall Planına benzer bir çaba ve rol üstlenmeye yeltenmiştir (Ra'ees, 2010: 83).

Afganistan hegemonya tartışmaları bağlamında da ABD'nin bölgesel çıkarları için önemli hale gelmiştir. Zira Afganistan'daki ABD askeri varlığı bu nedenle, askeri ve ekonomik hegemonyasını sağlamak için stratejik bir hamle olarak da görülebilir. Birçok akademisyen ABD'nin bölgede stratejik derinlik sağlamak için Afganistan'da varlığının gerekli olacağını ifade eder (Ra'ees, 2010: 81). Tabii ki bu varlık derin bir bağımsızlık ve kendi kendine yeterlilikten ziyade Afganistan'ın ABD güdümünde kalması anlamındadır. ABD Afgan siyasal hayatında etkin varlığının devamını sağlamak için özellikle yapılan seğıimlere müdahil olmaya devam etmektedir (Doge, 2013: 1191).

Bush döneminde imzalanan Bonn Anlaşmasına göre, Hamid Karzai başkanlığında kurulan geğıici yönetim 11'i Peştun, 8'i Tacik, 5'i Hazara, 3'ü Özbek ve geri kalanı diğer etnik gruplardan olmak üzere 29 bakanlıktan oluşmaktadır. Anlaşmaya göre Afganistan'da siyasal dönüşüm için üç önemli adım öngörülmüştür. İlk adım, Hamid Karzai'nin başkanlığında 30 kişiden oluşan bir geğıici yönetimin kurulması; ikincisi, altı ay içinde Afganistan'ın geleneksel meclisi LoyaJirga'yi toplamaya hazırlanacak 21 kişilik bir komisyon kurulması ve bu komisyonun iki yıl içinde yapılacak bir seğıimle tam yetkili bir hükümet kuruluncaya kadar bir devlet başkanı ve hükümet seğımesi; üçüncüsü ise, geğıici hükümet kurulduktan sonra en fazla 18 ay içinde yeni anayasayı seğıimlere kadar hazırlaması beklenen Afgan Yüksek Mahkemesi'nin ve diğer mahkemelerin kurulması planlanmıştır (Keskin, 2003: 253-254).Bütün bu adımlar atılırken belirleyici rolü ABD oynamıştır.

ABD Afganistan üzerindeki belirleyici rolünü her zaman askeri araçlarla sağlama yoluna gitmemiştir. Zira bunun maliyeti çok yüksek olabilirdi. Ancak ABD, askeri anlamda Afganistan'ı desteklemeye devam etmekten de kaçınmamıştır. ABD Afganistan'ı yönetmek için dolaylı etki araçlarından da faydalanmaktadır. Örneğin BM'nin Kabil'deki Özel Temsilcisi LakhdarBrahimi'nin politikaları bu amaca hizmet etmiştir. Özel temsilcinin Afganistan'daki rolü devlet inşasında kapasite geliştirmenin önemli olduğu kabulü ile yabancıların/ABD'nin belirleyici rolünü/etkisini hissettirmeden yürütmek olmuştur (Dodge, 2013: 1200).

Bush döneminde (2003'te) ABD'nin Afganistan'a yönelik politikalarını Dış İlişkiler Konseyi raporu şu şekilde özetlemiştir (CFR, 2003): uygulanabilir bir öz yönetim, demokratik bir Afgan devletini kurmak, ülke sınırlarını güvenceye almak, barışı sağlamak ve teröristleri uzaklaştırmak, Afganistan'ı ekonomik açıdan ayakta durabilir noktaya getirmek ve bölgesel ticareti canlandırmak, kadınların ve azınlıkların haklarını korumak ve uyuşturucu üretim ve ticaretini engellemek. Bu rapora göre, ABD'nin Afganistan'a yönelik önceliklerinin Afganistan'ın dünya siyasetine entegrasyonu, toprak bütünlüğünün sağlanması ve demokratik bir yönetim kurulmasının sağlanmasıdır. Aynı raporda Bush hükümetine de tavsiyeler vardır: Başkan Hamid Karzai'nin elini güçlendirmek ve Afganistan'daki güvenlik, diplomatik ve ekonomik yeniden yapılanmaya yoğunlaşmak, Afgan Ordusunun gelişmesini sağlamak ve onu eğitmek, finansal destek vaatlerinin yerine getirilmesini sağlamak, bölgesel milisleri silahsızlandırmak (CFR, 2003).

Bush döneminde ABD Afganistan politikalarında uluslararası toplumdaki destek alarak da etkinliğini koruma yoluna gitmiştir. BMGK Ekim 2003'te kabul ettiği 1510 sayılı karar (BM, 2017: S/RES/1510) ile "merkezi hükümet yetkisinin Afganistan'ın her yerine yayılmasının" önemini vurgulanmış ve ISAF'a operasyonlarını genişletme yetkisi vererek yeniden yapılandırma için daha güvenli bir ortam sağlamayı amaçlamıştır. Bonn Anlaşması doğrultusunda İngiltere önderliğinde 18

ülkeden oluşan ISAF komutası NATO'ya devredilmiştir. Ocak 2006'da ISAF Özgürleştirme Operasyonları kapsamında güney Afganistan'daki Amerikan birlikleriyle yer değiştirmeye başlamıştır (Önal, 2010: 47). Böylece ABD'nin etkili olmak için katlandığı maliyetler de azalmaya başlamıştır.

2004 yılında Afganistan ve ABD arasında ekonomik anlamda ilişkiler kurulmuştur. İki ülke arasında Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma iki ülkenin uzun vadeli ortaklıklarının da bir işareti olarak görülmelidir. ABD Afganistan'ın ticaret kapasitesini arttırıp dünya ticaretinin bir üyesi haline getirmeyi amaçlamıştır. ABD'nin desteği ile Afganistan 2016 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuştur. Bush döneminin başlattığı yeni ilişki ile ABD'nin Afganistan'a ihracatı 2004'te 150 milyon dolar iken 2016'da 721 milyon dolar olmuştur (sate.gov, 2017). 9/11 sonrası Obama dönemine kadar yaşanan bütün gelişmeleri Bush dönemi bağlamında değerlendirmek gerekir. Bu bakımdan bu çalışmada Bush dönemi kısaca ele alınmıştır.

3.2. Obama Dönemi

Obama döneminde ABD'nin Afganistan üzerindeki belirleyici rolü devam etmiştir. Bu bazen seçimlere müdahale etmek şeklinde de olmuştur. Örneğin Ağustos 2009'da yapılan seçimlerde Hamid Karzai oyların yaklaşık yüzde 58'ini şaibeli olarak (Dodge, 2013: 1205) olarak tekrar Devlet Başkanlığına seçilmiştir (DEİK, 2012: 3). BM tarafından görevlendirilen ElectionsComplaintsCommission (ECC) konu ile ilgili hazırladığı raporlarda, seçim sonunda ABD tarafından desteklenen (Ra'ees, 2010: 86; Kurt, 2014: 186-191) Hamid Karzai yeniden seçilmesi için yaklaşık bir milyon oyun Karzai'ye akışının sağlandığı tespit edilmiştir (Katzman, 2015: 19-24). Daha önce de bahsedildiği üzere Afganistan anayasasının devlet başkanına çok fazla yetki vermesi ABD'nin istediği adayı destekleyerek etkili olma gayretini göstermektedir.

Obama göreve gelince ABD'nin Afganistan politikasını yeniden gözden geçirmiştir. Bu bakımdan ABD'nin Afganistan politikasında da bir takım değişiklikler olmuştur. Obama Afganistan'a yönelik hareket planını 27 Mart 2009'da "AfPak" (ABD Afganistan ve Pakistan'a ilişkin dış politikasını Obama döneminde AfPak olarak adlandırmıştır) politikası olarak açıklamıştır. Obama'nın AfPak politikasında, en azından söylemsel düzeyde, Afganistan'ı istikrara kavuşturma ve demokratikleştirme hedefi merkeze oturmuştur. Bu hedef için Afganistan'ın içinde bulunduğu duruma çözüm bulma noktasında askeri çabalardan ziyade yumuşak güç unsurlarına odaklanmak gerektiği kabul edilmiştir. Obama'nın politikası bu noktada Bush'un Afganistan politikasından ayrılmaktadır (Junta, 2013: 47). Ona göre, Bush politikaları Afganistan'da bir çıkmaz meydana getirmiştir. Bu çıkmazın ortadan kaldırılması için ABD, merkezi hükümetin gücünü sağlamlaştırmalıdır. Aksi takdirde, terör gruplarının tekrar ortaya çıkması söz konusu olabilir. Bu gereklilik aslında Afganistan'ın ABD güdümünde kalmaya devam etmesinin sağlanması gibi bir hedef ortaya koymuştur.

Obama dönemiyle ABD kendine "istikrar getirici" bir rol biçmiştir. AfPak aslında Afganistan ile "stratejik ortaklık beyanı" anlamına geliyordu. ABD bu politikası ile uluslararası toplumda Afganistan'ın komşularına göre egemen ve toprak bütünlüğünün sağlandığı, böylece müdahalenin başarılı olduğu izlenimi vermeyi amaçlamıştır (Ra'ees, 2010: 80).

O'hanlon'a (2016:3) göre, Obama'nın Afganistan politikasında yapması gereken ilk şey Taliban'ın Afganistan politikasından tamamen ortadan kaldırılması olmalıydı. Obama Bush'un politikalarını devam ettirse de askeri boyuttan sivil boyuta daha çok değer vermiştir. O'hanlon'ın Obama yönetimine önerileri hala geçerlidir. Buna göre, Obama, Afganistan'da sivil kapasiteyi artıracak, özellikle yerel düzeyde temel altyapıyı tesis edecek kurumların ve sistemlerin

geliştirilmesine yardımcı olacak yerel uzman kadrolarının artırılmasını sağlamalıdır. BM başta olmak üzere, uluslararası kuruluşların ve hükümet dışı organizasyonların Afganistan'ın yeniden imarı ve ihtiyaç duyulan reformların yapılabilmesi sürecine daha aktif katılmalarını teşvik etmelidir. Ayrıca, Afganistan için doğrudan bütçe desteği, kalkınma yardımı, altyapı yatırımları ve teknik yardım gibi başlıklar altında değerlendirilebilecek ekonomik yardımlar öngörmelidir (Demirtepe, 2013: 68).

Obama yönetimi bir aşamadan sonra çeşitli nedenlerle Afgan halkının Karzai hükümetine yönelik güvenini büyük oranda kaybetmesi ile farklı iktidar alternatifleri arama yoluna gitmiştir. Karzai ise, bu durumu Batının/ABD'nin içişlerine çok fazla karışması olarak görmüş ve gerekirse Taliban'ın yanında yer alabileceğine (Demirtepe, 2013: 69) dair tehditkâr açıklamalardabulunmuştur. Gergin ortamda 2010'da Karzai ABD'yi ziyaret etmiştir. ABD'nin Afganistan temsilcisi Karl Eikenberry, Karzai'nin ziyaretinin iki ulusu tekrar aynı hizaya getireceğine inandığını söylemiş (BBC, 2010a) ve bu Washington ile Kabil hükümetlerinin tekrar yakınlaşmasını sağlamıştır (Armitage ve Berger, 2010: 43).

2010'da ABD öncülüğünde NATO üyesi ülkelerin liderleri, Lizbon'da bir araya gelmiştir. Afganistan, toplantı gündeminin en önemli maddelerinden biri olmuştur. Lizbon zirvesinde Afganistan'da Taliban'la mücadelede liderliğin 2014 sonuna kadar Afgan güçlerine devredilmesi kabul edilmiştir (BBC, 2010b). Lizbon'daki NATO zirvesinde NATO liderleri Afganistan'ın kendi güvenliğini kendisinin sağlamasına giden geçiş döneminin 2011 baharında başlayacağını ve devir teslim için şartlar uygun olduğu takdirde 2014 yılı sonunda tüm iller ve eyaletleri kapsayacak sorumlulukların Afgan hükümetine devredilmesi kararlaştırılmıştır (NATO, 2017).Ayrıca Afganistan'ın Taliban'a karşı verdiği mücadelede sağlanan desteğin bu tarihten sonra da devam etmesi kararlaştırılmıştır.

ABD'nin şu ana kadar Afganistan için planladıklarını başardığı söylenemez. Zaten bunu sadece NATO misyonları ve kendi gayreti ile başaramayacağı da ortaya çıkmıştır. Başarılı şekilde devlet inşasının tamamlanması ve Afganistan'ın beklendiği gibi güvenli bir ülke olması için bölge ülkelerinin sürece bir şekilde dâhil edilmeleri gerektiği de önerilmektedir (Gökırmak, 2011: 9). Daha çok bölge ülkesinin sürece dâhil edilip sorumluluk alması noktasında ISAF ve ANSF'nin de bu geçişe uyum sağlaması gereklidir (Tellis, 2011:1). Bu perspektif bağlamında, iyimser bir yaklaşımla uluslararası toplumun bir süre daha Afganistan üzerinde etkili ve belirleyici olacağı söylenebilir. Diğer taraftan çok katımlı bir yapı ilerde güçlü ve bağımsız bir Afgan devletinin kurulabilme ihtimalini azaltmaktadır.

2012 yılında yürürlüğe giren "Afganistan ve ABD Sürekli Stratejik Ortaklık Antlaşması" (mfa.gov, 2017) kapsamında da ABD'nin mali ve idari yardım, ekonomik ve sosyal gelişme, kurumsallaşma, bölgesel işbirliği ve güvenlik alanları başta olmak üzere Afganistan'ın geleceği üzerinde oynayacağı rol de belirli yasal esaslara bağlanmıştır (Demirtepe ve Erdoğan, 2013: 68). Bu antlaşmada ABD'nin askeri olarak çekilmesi sonrasında Afganistan-ABD ilişkilerinin geliştirilmesi için şartlar belirlenmiştir. Obama, antlaşmanın "iki bağımsız ülke arasında eşit bir ortaklığın" başlangıcına işaret ettiğini iddia etse de bu antlaşmanın koşulları açıkça ABD tarafından Kabil'deki "kukla" yönetime dayatılmıştır. Söz konusu antlaşmanın Afganistan'ı ekonomik ve askeri olarak bütünüyle Washington'a bağımlı hale getirdiği (Cutler, 2017: 59)de ayrıca tartışılmaktadır.

Dönemin Dışişleri Bakanı, Hillary Clinton 2012'de Afganistan halkına hükümet kurulma aşamasında gereken sorumluluğun verileceğini, demokrasinin gelişmesi için ABD'nin gerekeni

yapacağını ve destek sağlayacağını bildirmiştir. Böylece Afganistan'ın daha barışçıl, insan haklarını ön plana alan bir yapı kuracağını ve kadınların da bu sayede toplumda kendilerine yer bulabileceklerini ifade etmiştir (state.gov, 2012). Clinton konuşmasında Karzai'nin ABD ile yakın ilişkiler kurma noktasında istekli olduğunu ve Karzai hükümeti ile ABD'nin yakın ilişkilerinden bahsetmiştir.

Afganistan'da 5 Nisan 2014'te tekrar cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. Bu seçimler, ABD müdahalesi ve Taliban tehlikesi gibi zor süreçler geçiren Afganistan ve Afgan halkı için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Anayasaya göre Karzai tekrar seçimlere girememiştir. Abdullah Abdullah ve Eşref Gani Ahmadzai arasında geçen yarışta Eşref Gani Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Katzman, 2015: 19-24; Aljazeera, 2017). Eşref Gani'nin göreve gelir gelmez 30 Eylül 2014 tarihinde ABD'nin Afganistan'a barışın, güvenliğin ve kalkınmanın tesisi için yardım edeceğini öngördüğü İkili Güvenlik Anlaşmasını (BSA) ve NATO ile Barış için Ortaklık Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması'nı (SOFA) imzalamıştır. Bu anlaşma ile 2015 yılı ile birlikte Afganistan'daki ABD askeri varlığının tedrici olarak azaltılması kararlaştırılmıştır (Önal, 2010:47; Whitehouse, 2017b).

SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME

9/11 olaylarının en nitelikli sonucu Afganistan'ın işgal edilmesi olmuştur. Bu süreçte Afganistan'a müdahalenin meşruiyeti hala tartışılmaktadır. Şekilsel anlamda BMGK kararlarının ABD'ye ve müttefiklerine bir meşruiyet sağladığı ortadadır. Meşru müdafaa ilkesinin özünü oluşturan unsurlar noktasında ise sorunlar bulunabilir. ABD'nin meşru müdafaa hakkına dayanarak ve terörizmle mücadele söylemi çerçevesinde Afganistan'a karşı gerçekleştirdiği askeri müdahale sonrasında Taliban yönetimi devrilmiştir. Afganistan işgal edildikten sonra yeniden inşa süreci ile Taliban yönetimi iktidardan uzaklaştırılmış; ancak, müdahalenin gerekçesi olarak ilan edilen terör sorunu sonlandırılmamıştır. Bunun birden fazla sebebi vardır: ilki, ülke içi istikrarsızlık ve iç aktörler arası uzlaşının olmayışı; ikincisi ülke içinde güvenliğin tesis edilmeden uluslararası desteğin çekilmesi, bir diğeri ise çekilmeye rağmen ABD'nin ülke üzerindeki devam eden etkisidir. Özellikle işgal üzerinden zaman geçince ve ABD'nin -diğer girişimleri de görüldükçe- gerçek niyeti sorgulanmaya devam etmektedir.

Birçok olumsuzluğa rağmen yapılan seçimler ile Taliban sonrası kurulan hükümetler ve ABD-Afganistan Stratejik İşbirliği Anlaşması ve ABD'nin etkinliği ile Afgan kurumlarında ve devlet yönetim kapasitelerinde iyileşmeler de vardır. Örneğin, Taliban'ın çöküşünden iki yıl sonra, Afganistan'da yeni bir anayasa üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Güçlü bir merkezi hükümet, tek bir güç tekeline dayanan modern, demokratik, İslami bir devlet kurulması amaçlanmıştır. Bu bağlamdaki pozitif gelişmelerin de ABD etkinliği sayesinde olduğu söylenebilir.

Amerikan yönetimleri Afgan hükümetinin, Afgan kurumlarının kapasitelerini artırarak kendi kendilerine yetecek noktaya getirmeyi kendilerine görev olarak belirlemiştir. ABD destekleri ile Afganistan hükümet(ler)i gittikçe merkezileşmiş ve kapasitesini arttırmıştır. ABD sponsorluğunda devlet kurumlarının kapasitesi artırılmış, teknolojik alt yapı sağlanmış, liyakate dayalı performans ve istihdam artırılmıştır (Katzman, 2015: 33). Afganistan'da devlet inşasının başarılı olabilmesi için sadece askeri ve siyasi destek yeterli değildir. Ülkenin yeniden inşa aşamasında ekonomik ve sosyal yönden de desteklenmesi ve sürdürülebilir bir stratejinin kararlılıkla uygulanması gereklidir. Bu konuda asıl sorumluluk süreci başlatan ve yürüten ABD ve NATO'ya aittir. Uluslararası toplum Afganistan'ın kendi ayakları üzerinde durabilecek hale getirmesi gerekmektedir.

Müdahalenin ardından yeniden yapılanma sürecine giren ve demokratik seçimler yapılan Afganistan'da ABD'nin gerçek bir demokratik alan sağlama konusundaki yetersizliği veya eksikliği ortaya çıkmıştır (Ra'ees, 2010: 81). Seçimlerin sağlıklı yapılması, seçim sonuçlarındaki şaibe ve devlet idaresindeki yolsuzluklar ABD politikasının pek başarılı olmadığını ortaya koymuştur. Seçimler dışında Afganistan'daki basın özgürlüğü sorunu gibi etkenler de ABD'nin belirleyici konumuna hizmet etmektedir. Zaten Afganistan'da alternatif bir çıkış yolu veya ABD'yi engelleyecek ve ABD'ye ihtiyaç bırakmayacak bir yapının da mevcut olmaması, ABD'nin konumunu daha da derinleştirmektedir (Goldsmithvd, 2005: 418; Katzman, 2016: 12).

ABD'nin Afganistan'a yönelik ilk hedefi El-Kaide tehdidini ortadan kaldırmak ve Taliban'ın nüfuzunu azaltmak (Armitage ve Berger, 2010: 30) olsa da bu tam anlamıyla başırlanamamıştır. Aynı şekilde, ABD'nin Afganistan'ı başarısızlıklar listesinden çıkarması yönündeki çabalarına rağmen, ülke üzerindeki bu kadar etkisine rağmen Afganistan'daki güvenlik hala kırılgan, halkın fakirliği yaygın ve ülkenin geleceği belirsizliğini korumaktadır (Junta, 2013: 6). Başarılı devletlerin ülkedeki organize şiddet tekeli elinde bulundurması belki de en belirleyici özelliklerinden birisidir. Afganistan ise 9/11 olaylarından beri geçen sürede en büyük sorunu da bu konuda yaşamaktadır. Diğer rüşvet, yolsuzluk, kalkınma sorunları... gibi sorunlar temel güvenlik sorunlarının gölgesinde kalmaktadır. Bu veriler ışığında Afganistan'ın yeniden inşası sürecinde mevcut durumun gelecekte daha iyi veya kötü olacağı konusu belirsizliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- “Security and Defense Cooperation Agreement between the Islamic Republic of Afghanistan and The United States Of America”, <http://mfa.gov.af/Content/files/BSA%20ENGLISH%20AFG.pdf>, (11.02.2017)
- “U.S. Relations With Afghanistan, 2017”, <https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5380.htm>, (19.02.2017)
- “Afganistan İslam Cumhuriyeti Anayasası”, <http://www.afghanembassy.com.pl/afg/images/pliki/TheConstitution.pdf>,
- “Bonn Agreement”, <http://www.afghanistanembassy.no/afghanistan/government/core-state-documents/bonn-agreement> (10.01.2017)
- “Independent Task Force Report, 2003” http://www.cfr.org/publication/by_type/task_force_report.html, (06.02.2017)
- “Operation Enduring Freedom–Operations”, <http://www.globalsecurity.org/military/ops/enduring-freedom-ops.htm> (10.01.2017)
- “Public Schedule for July 7, 2012”, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/appt/2012/07/194346.htm>, (08.02.17)
- ALJAZEERA, “Adaylar Dış Politikada Birbirine Benziyor”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/adaylar-dis-politikada-birbirine-benziyor> (15.01.2017)
- ALJAZEERA, “ISAF: Afganistan'daki Uluslararası Güç”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/isaf-afganistandaki-uluslararasi-guc>, (10.01.2017)
- ARMITAGE, Richard L. ve Samuel R. Berger (2010). “U.S. Strategy for Pakistan and Afghanistan”, **Independent Task Force Report** No. 65.
- BBC, “Afganistan'a 16 Milyar Dolar Yardım”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/07/120708_afghan_aid.shtml, (15.02.2017)
- BBC, “Başkan Bush'un 11 Eylül'de Ulusa Seslenişi”, http://www.bbc.com/turkce/multimedya/2011/09/110906_vid_bush_two.shtml, (10.01.2017)
- BBCa, “Karzai ABD ile İlişkileri Tamiri için Washington'da”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/05/100510_karzai_us.shtml, (11.02.2017)
- BBCb, “Karzai ve NATO Afganistan Stratejisinde Uzlaştı”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/11/101120_nato.shtml?print=1, (11.02.2017)
- BELL, Roger (2002). “Introduction September 11: The More Things Change....”, *Australasian Journal of American Studies*, Cilt 21, No. 2.

BM, “Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-Establishment of Permanent Government Institutions”, <http://www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm>, (11.02.2017)

BM, “BM GüvenlikKonseyi 1269 SayılıKarar (S/RES/1269)”, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/303/92/PDF/N9930392.pdf?OpenElement>, (20.01.2017)

BM, “BM GüvenlikKonseyi 1368 SayılıKarar (S/RES/1368), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement> (10.01.2017)

BM, “BM GüvenlikKonseyi 1373 SayılıKarar (S/RES/1373), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement> (10.01.2017)

BM, “BM GüvenlikKonseyi 1378 SayılıKarar (S/RES/1378), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/638/57/PDF/N0163857.pdf?OpenElement> (10.01.2017)

BM, “BM GüvenlikKonseyi 1383 SayılıKarar (S/RES/1383), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/681/09/PDF/N0168109.pdf?OpenElement> (10.01.2017)

BM, “BM GüvenlikKonseyi 1386 SayılıKarar (S/RES/1386), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/708/55/PDF/N0170855.pdf?OpenElement> (10.01.2017)

BM, “BM GüvenlikKonseyi 1453 SayılıKarar, (S/RES/1453), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1453\(2002\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1453(2002)), (19.02.2017)

BM, “BM GüvenlikKonseyi 1510 SayılıKarar (S/RES/1510), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1510\(2003\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1510(2003)) (11.01.2017)

CAMILLERI Joseph A. (2008). “The Competition for Power and Legitimacy in an Age of Transition”, Hussein Solomon (ed.), Challenges to Global Security: Geopolitics and Power in an Age of Transition, London, I.B. Tauris.

CNNb, “Bush Works Phones to Build Coalition”, <http://edition.cnn.com/2001/US/09/15/bush.terrorism/>, (10.01.2017)

CNNa, “September 11: Chronology of Terror”, <http://edition.cnn.com/2001/US/09/11/chronology.attack/> (09.01.2017)

CUTLER Leonard (2017). “President Barack Obama’s Counterterrorism Strategy and Legacy: The Case of Afghanistan”, Political Science & Politics, Cilt 50, No.1.

DEİK (2012). “AfganistanÜlkeBülteni”, <https://www.deik.org.tr/uploads/afganistan-ulke-bulteni.pdf> (14.01.2017)

DEMİRTEPE M. Turgutve İbrahim Erdoğan (2013). “Obama’nınAfganistanStratejisi: DeğişimveSüreklilik”, GüvenlikStratejileri, Sayı: 9/17.

DODGE Toby (2013). “Intervention and Dreams of Exogenous Statebuilding: the Application of Liberal Peacebuilding in Afghanistan and Iraq”, Review of International Studies, No. 39.

DOĞAN Fazlı (2016). “Ortadoğu’da Dış Müdahale ile Devlet İnşası: Irak Örneği”, Yeni Türkiye, Yıl: 22, Sayı: 87.

FALK Richard A. (2003). “What Future for The UN Charter System Of War Prevention”, The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict, Cilt 97, Sayı: 3.

GADDIS John Lewis (2002). “A Grand Strategy of Transformation”, Foreign Policy, No. 133.

GÖKIRMAK Mert (2011). “Afganistan: Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar”, Security Strategies Journal. Jun 2011, Cilt 7 Issue 13.

GOLDSMITH Benjamin E. Vd. (2005). “American Foreign Policy and Global Opinion Who Supported The War In Afghanistan?”, Journal of Conflict Resolution, Cilt 49 No. 3.

GOODHAND, Jonathan (2004). “From War Economy to Peace Economy: Reconstruction and State Building in Afghanistan”, Journal of International Affairs, Cilt 58, No. 1.

GORKA Sebestyen L. (2006). “Madde Nasıl İşletildi”, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/turkish/art1.html> (10.01.2017)

<http://www.nato.int/docu/speech/2001/s011002a.htm> (10.01.2017)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>

JUNTA Anthony (2013). “Lost and Forgotten: How American Foreign Policy Lost its Way in Afghanistan”, Undergraduate Honors Theses, No. 391.

KARAAĞAÇLI Abbas (2009). “Afganistan’ın Siyasal Yapısına Bir Bakış”, <http://www.bilgesam.org/incele/1319/-afganistan%E2%80%99in-siyasal-yapisina-bir-bakis/#.WKSarG-LTIU> (15.02.2017)

KATZMAN Kenneth (2015). “Afghanistan: Politics, Elections, and Government Performance”, Congressional Research Service.

KESKİN Funda (2003), “1990 Sonrası Birleşmiş Milletler Barış Güçleri ve Türkiye’nin Katkısı”, Avrasya Dosyası Cilt 9, Sayı 4.

KIRGIS Frederic L. (2001). “Terrorist Attacks on the World Trade Center and Pentagon”, www.asil.org/insights/insigh77htm, (11.01.2017)

KURT Selim (2014). “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Ortadoğu Politikası”, Tarih Okulu Dergisi (TOD), No: 14, Sayı: 19.

MACKENZIE Richard (2001). “The United States and the Taliban”, William Maley (ed.). Fundamentalism Reborn? Afghanistan and the Taliban, London, Hurst & Company.

NATO, “Lizbon Sonrası NATO”, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf, (19.02.17)

NATO, “The North Atlantic Treaty”,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm, (10.01.2017)

O’HANLON Michael (2016). “Improving Afghanistan Policy”, The Foreign Policy Brief Brookings, Cilt 2, No.1.

ÖNAL Hilal (2010). “ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 6, Sayı: 23.

ÖRNEK Serdar (2012). “Onbir Eylül Olayları Ve Afganistan Operasyonu”, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, No. 1.

ÖZKAN Ayşe, (2002). “Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu”, Avrasya Dosyası, Cilt 8, No.1.

ÖZLÜK Erdem ve Duygu Özlük (2014). “NATO’yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikler ve Uyum Süreçleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 31.

PAKER Evren Balta (2012). Küresel Güvenlik Kompleksi-Uluslararası Siyaset ve Güvenlik, İstanbul, İletişim.

RA’EES Wahabuddin (2010). “Obama’s Afghanistan Strategy: A Policy of Balancing the Reality with the Practice”, Journal of Politics and Law, Cilt 3, No. 2.

SASAOĞLU Dicle (2014). “NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan”, BİLGESAM, No.1176.

SAYDAM Mehmet (2010). “ABD’nin Uluslararası Hukuk Çıkmazı: Afganistan Müdahalesi”, Ortadoğu Analiz, Cilt 2, Sayı: 19-20.

TELLIS Ashley J. (2011), “2014 and Beyond: U.S. Policy towards Afghanistan and Pakistan”, <http://archives.republicans.foreignaffairs.house.gov/112/fai110311.pdf> (05.03.2017)

THIER J. Alexander (2006). “The Making of a Constitution in Afghanistan”, New York Law School Law Review Cilt 51.

TOPAL Ahmet (2005). Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı, İstanbul, Beta Yayınları.

WARD Brandon M. (2006). The shift in United States Foreign Policy in the Middle East since 1989, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of South Florida.

WHITEHOUSEa, “Bringing the War in Afghanistan to a Responsible End”, <https://www.whitehouse.gov/blog/2014/05/27/bringing-war-afghanistan-responsible-end> (10.01.2017)

WHITEHOUSEb, “Selected Speeches of President George W. Bush, 2001-2008”, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf (10.01.2017)

WOODWARD Bob (2005). Bush Savaşta, çev. Şefika Kamcez, Ankara, Arkadaş Yayınevi.

YEGİN Abdullah (2005). Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu, SETA Yayınları: 53.